

El catalanisme del segle XXI: un debat sobre nacions, fronteres i estats

Josep Vicent Boira

Despullant Espanya

Víctor Aleixandre

Proa Debat, Barcelona, 2001

El nou catalanisme

Norbert Bilbeny i Àngel Pes (eds.)

Ariel, Barcelona, 2001

Modernitzar Catalunya

Miquel Puig

Proa Debat, Barcelona, 2001

Tota la veritat sobre els catalans

Jaume Subirana

La Magrana, Barcelona, 2001

Los Siete Pecados Catalanes

Manuel Trallero

Martínez Roca, Barcelona, 2001

Josep Pla, en jutjar un jove Vicent Andrés Estellés, posava el dit a la nafra quan assenyalava que aquest poeta nostre com-

partia amb molts altres un desig incontenible de tenir una pàtria. Pla escrivia que coneixia molta gent que considerava horripilant tenir-ne. De pàtries i nacions, ja n'hi havia massa i a la vista estava després de les guerres mundials, el resultat de tan gran abundància. Durant aquella centúria –i l'anterior–, nació equivalia a dir estat i amb ell, venia la frontera, l'exèrcit, la policia, la moneda, la llengua i *tutti quanti* –himne, televisió i selecció de futbol incloses, una trilogia que s'avé fàcilment–, havia de fer viable i visible aquella substància política.

Que la nació catalana existeix sembla demostrat. La sola presència d'aquests cinc volums, apareguts en una petit espai de temps, ho evidencia. Que la supervivència de la nació catalana passe per la creació d'un estat sobirà i independent a la manera croata o txeca és la matèria de discussió. Tres dels cinc llibres ens presenten solucions diferents. Víctor Aleixandre ens proposa la secessió, Miquel Puig s'accontenta amb l'autonomia i el llibre curat per Norbert Bilbeny i Àngel Pes s'inclina majoritàriament pel federalisme. Manuel Trallero i Jaume Subirana, un quart i un cinquè en discòrdia, són franc tiradors de l'actualitat, irònics i despietats analistes d'una realitat que, pensen tots dos, és poc afalagadora per a Catalunya en la seua relació amb Espanya. Avancem que en la majoria dels llibres –Aleixandre n'és l'excepció, però el seu catalanisme és qualsevol cosa menys novell–, el nou catalanisme significa l'arraconament no ja de la utopia (prescindible?) dels Països Catalans, sinó de qualsevol relació privilegiada amb el País Valencià. Llegits des d'ací, aquesta sensació té una clara correlació amb la major o menor prestesa amb què

les paraules «País València» o «valencià» hi apareixen. Al llibre d'Aleixandre, són presents ja a la plana 11 i després moltes vegades, al de Puig a la 112 i a la 205, i al curat per Bilbeny i Pes, no mai, llevat de la pàgina 20 per dir que ja no es parla català a València. Això ens mou a elaborar una llei que podem batejar com la de la inversió proporcional pragmàtica. Els valencians apareixen en els textos catalans d'una forma inversament proporcional a la seriositat de les seues intencions. I això és molt preocupant. De mostra, el botó de Miquel Caminal, en el llibre curat per Bilbeny i Pes quan parla d'un escenari federal no tan llunyà: «El catalanisme federal afirma la singularitat nacional de Catalunya dins del conjunt de pobles i nacions d'Espanya; el nacionalisme català afirma la independència de Catalunya i la relació amb el conjunt dels Països Catalans». Açò exigeix una explicació immediata del PSC!

Que Catalunya existeix com a nació ningú no ho posa en dubte. Tots cinc autors fan servir el «nosaltres» com a propi dels catalans i els «ells» per a referir-se a Espanya. La diferència entre els cinc llibres és doble: com s'articulen aquests dos grups, si és que es poden articular, i quin paper juguen els valencians en tot aquest bullit (sempre em pregunte si nosaltres som «nosaltres» o som «ells»). El llibre d'Aleixandre respon d'una forma senzilla: nosaltres (nosaltres també) *contra* ells. Puig prefereix el nosaltres (sense nosaltres) *amb* ells i Bilbeny i Pes semblen decantar-se pel nosaltres (també sense nosaltres) *i* ells. Subirana, en el seu llibre-diccionari, no crec que ens considere si no és per necessitat i Trallero practica una autocrítica essencialment catalana, però

tan circummediterrània que els valencians ens podem veure dibuixats en alguns judicis.

Un altre element és comú a tots cinc: una clara insatisfacció amb la situació actual. I això també és molt interessant. Vint-i-cinc anys després de l'onze de setembre de Sant Boi, de vint anys de governs de Convergència i Unió, amb alternança de majories absolutes i relatives a Madrid i d'acords amb els partits espanyols, Catalunya no acaba de trobar el seu lloc, i no sols això. De la lectura dels cinc llibres es desprèn un sentiment de cansament, de tornada als orígens. Avui, el problema de Catalunya continua sent essencialment el mateix que fa cent anys: un problema polític. I en això, també semblen estar d'acord tots, o quasi tots. Miquel Puig n'és l'excepció. Però al meu entendre, l'interès d'aquests llibres no rau sols en això. Rau a esbrinar si es fan ressò d'un canvi substancial: si bé el problema de Catalunya pot ser el mateix que fa cent anys o dos-cents, el context de Catalunya no ho és i per tant, la resposta de la classe política, del cos social de la nació i de la seua armadura ideològica, el múscul de la nació, hauria de ser conscientment diferent a la que es pretenia donar al mateix problema fa cent o dos-cents anys. Ací, cadascú dels autors entén una cosa diversa.

El llibre a cura de Bilbeny i Pes, en ser col·lectiu, dificulta una aproximació conjunta, però resta evident que els diferents autors estan d'acord a valorar el catalanisme com un procés històric positiu, a rebutjar les formulacions tradicionals del nacionalisme «romàntic» (en això, comprenen bé que el context polític d'Espanya i d'Europa ha canviat) i a proposar un tipus de relació de Catalunya amb Espanya

(on, per cert, ens col·loquen als valencians) i amb Europa clarament federalitzant. Tan pur és el federalisme que es defensa que el País Valencià no apareix esmentat al volum com un àmbit privilegiat de relacions, ni tampoc, per descomptat, com un actor polític, ni tan sols en parlar de la llengua catalana. L'encert d'aquest llibre és un altre, al meu entendre, fer visible els canvis que ha experimentat la pròpia Catalunya, però encara amb més força Espanya i Europa. Salvador Giner ho explicita: Catalunya es troba en una cruïlla perquè

els equilibris econòmics amb Espanya i Europa, el nivell de vida, l'univers mediàtic i tecnològic, les creences i els valors, la natura mateixa de la vida quotidiana, les forces polítiques i les seves ideologies, la situació de la nostra llengua, els corrents migratoris, el capital humà i el social, els avenços de la mundialització i encara d'altres trets fonamentals, pateixen alhora i ara mateix transformacions d'una gran intensitat i un abast de gran volada.

Això fa necessari, a judici de la majoria d'autors del llibre editat per Bilbeny i Pes, una nova definició del catalanisme de cara al segle XXI, que hauria d'abandonar l'excepcionalisme i l'aspiració a la sobirania clàssica promogudes per CiU i abraçar el federalisme, asimètric per cert, que propugnarien forces com el PSC (S. Giner, p. 22). Giner i, després Casassas, encerten en defensar el canvi de context, la necessitat de repensar el futur del catalanisme al marge dels paràmetres tradicionals d'allò que ha estat l'estat-nació del segle XIX i XX. Però si la predicció dels símptomes és reconfortant, el remei situa els valencians

definitivament al marge del nou catalanisme que volen construir. Allunyats de les lleis més elementals de la geopolítica, aquest nou catalanisme es vol tancat en si mateix, sense concessions a l'economia de proximitat, a la cultura compartida, a allò que podem definir com l'associacionisme geoeconòmic. El País Valencià, que podria jugar el paper de soci o aliat amb Catalunya, juntament amb altres comunitats, com ara les Illes i, per què no, Aragó o Múrcia, en la defensa dels interessos mediterranis en una Espanya federalitzant —on podria balancejar el pes polític de l'estat cap a la riba oriental de la península—, i en una Europa on el poder centre-atlàntic sembla formidable; el País Valencià, dic, resta absent de l'escenari imaginat per Giner, Bilbeny, Casassas, Caminal... Federalisme transparent, fred i pur que reforça les fronteres entre els *landers*, sense imaginar la creació d'un contrapoder nord-oriental en la península Ibèrica, una autèntica macroregió europea. De la resta del llibre, cal dir que rellisca, i molt, Buxó amb la proposta de bilingüisme castellà/català per a Catalunya —bé sabem al País Valencià que bilingüisme és «jo haig de parlar també la teua llengua però tu no la meua»—, i sobretot amb la consideració de «minoria ètnica» (*sic*) per a les comunitats d'immigrants (vol dir andalusos *et alii* al Principat, no magrebins!). Reconforta Vázquez Montalbán quan assenyala que la salut de la democràcia espanyola del futur dependrà de com resolga els plets del nacionalisme interior, si per la confederació o pel separatisme, quan critica el *Foro Babel* no tant per agombolar sensibilitats antinacionalistes, sinó per sumar «subjectivats nacionalespanyolistes» i en demanar la cohabitació lingüística, molt més

que no el bilingüisme. De la resta, són una llàstima els tòpics («em sento tan cosmopolita com català» diu el mateix Bilbeny, que en parlar de la diferència catalanisme-nacionalisme català, justifica indirectament Zaplana quan a València parla del seu «valencianismo»), la constatació d'Antoni Castells del fracàs que suposa que «Catalunya haja de resoldre, sobretot, el problema bàsic de la seva relació amb l'estat» (encara!) i que el nou catalanisme tinga l'obligació «de posar en primer pla els interessos i problemes reals de la societat catalana» (desideologització que, al País Valencià, el nacionalisme polític practica des de fa uns anys, si més no des del tan difamat sacseig de la tercera via). Per últim, un motiu d'esperança. Rubert de Ventós, potser sense saber-ho, fa costat a la idea d'una tercera opció entre els PPCC unitarista i el «campi qui pugui» federal: l'associacionisme geopolític entre Catalunya i el País Valencià, quan diu:

Un país com Catalunya podrà existir políticament en la mesura en què sàpiga jugar estratègicament les formes d'interdependència que escull i els nuclis d'agregació a què s'adhereix.

Subratlle això dels nuclis d'agregació, sense que haja de significar necessàriament aliances polítiques formals.

El llibre de Miquel Puig comparteix amb les aportacions anteriors la necessitat de redefinir l'horitzó ideològic del catalanisme a la vista dels canvis de l'entorn més pròxim a Catalunya. Si històricament, catalanisme ha significat antiuniformalisme i modernització econòmica —el mateix Jordi Pujol repeteix sovint que Catalunya és la suma de Jaume I i de la

industrialització, afegint-hi de tant en tant la immigració—, Puig pensa que els reptes del segle XXI per a Catalunya ja no vindran del pol polític del binomi, sinó més aviat de l'econòmic. Així, defineix quatre reptes per al país —globalització, impacte cultural i revolució tecnològica, problemàtica ambiental i immigració—, entre els quals no hi és Pilar del Castillo, Aznar ni el PP. Per a respondre a aquests quatre reptes, Puig enumera deu propostes, algunes més tost tòpiques i farcides de bones intencions, aptes per a qualsevol comunitat, tant se val Extremadura com Castella i Lleó. Si parlar de la necessitat de tractar els «purins» sembla superflu en un llibre com aquest, s'agraeix en canvi la sinceritat en declarar-se favorable a les centrals nuclears, en afirmar que la modernització de Catalunya no exigeix un marc polític propi i en la necessitat de renegociar el dèficit fiscal del país. Per la resta, Puig fa servir un llenguatge optimista, a mitjan camí entre el pensament nord-americà i el nou esperit «padano» propi de les regions riques septentrionals. Del primer, recull la idea que la «nova frontera» del país passa per afirmar la relació risc/benefici, esforç/oportunitat. Del segon, s'olora un cert discurs «nordista» contrari a les subvencions a l'Espanya «meridional» (*sic*). Pel que fa als valencians, nega l'aigua del transvasament de l'Ebre, però paradoxalment afirma la necessitat d'enfortir les relacions amb el País Valencià. Que hi farem!

Víctor Aleixandre escriu un llibre de combat, deductiu. A les primeres planes, afirma unes quantes premisses («no som espanyols», «Espanya ens enganya», etcètera) i a partir d'aquestes, desenvolupa un recull d'improperis, adobats de judicis esbiaixats i inexactes i fins i tot psicoana-

lítics! Al llarg de les seues planes, el poble català adopta la imatge d'un infant (p. 17 i p. 190), d'un escolar (p. 12) i d'un oceller (p. 24). Dissortadament, veritats com a punys –essencialment la naturalesa política del conflicte entre Catalunya i Espanya, la insidiosa visió que Madrid té de la perifèria i el mediocre balanç que els anys de govern de CiU pot presentar als ciutadans en matèria d'autogovern–, apareixen ocultes darrere d'expressions delirants, pròpies d'un pamflet antisistema, com ara la denúncia d'un suposat «cos policial d'intel·lectuals» contra Catalunya, la tendenciosa barreja que fa dels polítics espanyols, de Neró i de l'austriac Stangl, cap del camp d'extermini de Treblinka, el judici aventurat que ETA va trencar la treva obligada per la pressió del govern de Madrid, l'equiparació Catalunya-Kurdistan-Tibet/Espanya-Turquia-Xina i altres coses de l'estil. No sent un llibre de reflexió, sinó d'acció, Aleixandre s'enganya en pensar que les circumstàncies que embolcallen avui, el 2001, el problema polític català (i basc, i gal·lec i valencià) són les mateixes que el 1714. El pitjor de tot és que em fa l'efecte que pensa realment que Catalunya ha passat pel fosc túnel de la història sense que els materials amb què estan fetes les seues parets afecten de cap manera el Principat. Tant se val si el túnel és de ferro o de llautó, de bronze o d'un immaculat cristall que deixa passar l'escalfor i al final del qual es veu la llum de l'eixida. Sols així s'entén que l'autor afirme que la Constitució i l'Estatut «legitimen l'opressió nacional de Catalunya» (p. 23). *Manca finezza*, dirien els italians. Fet i fet, tot no és disculpable per tractar-se d'un llibre que vol al·lisonar l'espirit nacional català. Perquè d'això es tracta. Aleixandre és un bon exemple de

qui pensa en Catalunya com una petita Espanya però sense feixistes (perquè ja sabeu, «espanyolisme és feixisme»), amb «el-que-siga» (selecció esportiva, bandera, himne, banc, teatre, òpera, biblioteca...) sempre que siga nacional. El model, doncs, és el del nacionalisme romàntic del XIX. Això, sí, els valencians (subsumits en la categoria de catalans) som ben presents en aquest volum al qual li sobren una cinquantena de planes, entre elles aquelles on es diu que el València CF, el Llevant UD o el Vila-real, com equips catalans (p. 133), jugarien de grat una lliga dels PPCC. Aquests homes, sempre tan allunyats de la realitat sociològica del nostre país!

Jaume Subirana ens presenta un llibre compost per entrades ordenades alfabèticament, com un diccionari. De poques subtileses polítiques, Subirana encerta molt més a les entrades sociològiques, algunes de les quals són demolidores (*vid.* «Port Aventura», «Johan Cruyff» o la nota que acompanya la veu «Xampany»). A les històriques, practica un reduccionisme molt català (*vid.* «gòtic», «taula de canvis» o «allioli», sense cap esment als valencians o la veu «València», que és un compendi dels tòpics més preats als catalans). Algunes píndoles són molt amargues d'empassar per a l'orgull patri («caganer», p. e.) i és magnífica la descripció de la capital catalana a «Barcelona» (un encertat resum d'una certa supèrbia de peus de fang d'aquella ciutat), de la «TV3» (la nostra, però nostra de qui?) i del nacionalisme català a través de l'entrada «tapar forats». Recomane la lectura de la veu «nació» per a qui no vulga llegir el llibre d'Aleixandre. El tindrà resumit en poques línies.

Per últim, Manuel Trallero és, sens dubte, la traca final. Absolutament reco-

manable, el seu llibre enervarà a més d'un benpensant. Es tracta d'un exemple d'allò que no és de cap manera políticament correcte. Insultant de vegades, tendencios d'altres, provocador gratuïtament en certs moments (això de l'homosexualitat), no deixa de ser una lúcida denúncia de la desmemòria històrica, del convencionalisme de moltes afirmacions (en això, replica bé algunes planes de Puig). Rep tothom: de Pujol a Maragall, de la Fira d'Abril a la TV3. Quan retrata els catalans, he sentit un calfred en llegir el capítol dedicat a l'avarícia. Fet i fet, els Països Catalans existeixen! Són aquells territoris de parla catalana on el turisme ha destrossat el litoral a consciència, amb el vist-i-plau i, fins i tot, la col·laboració entusiasta dels indígenes i on els peatges, tot i que no ho agraim, estan fets per al nostre benefici, en materialitzar el somni de la *DGT*: no conduir sense aturar-se més de 200 quilòmetres, encara que siga per a pagar! Tres grans veritats suren entre pàgines sols superficialment frívols: el problema del finançament de Catalunya encara no resolt, una certa debilitat del govern nacionalista amb els potents i excessiva duresa amb els dèbils (com, sinó, es pot interpretar la necessitat que un opositor a paleta, a Olot, haja de presentar el títol de català, mentre que 444 dels 535 jutges de Catalunya no fan servir mai el català en les seues sentències?) i la idea que Catalunya ha sortit del segle *xx* com va entrar, amb un problema sense resoldre amb Espanya.

En resum, cinc llibres que giren al voltant del que sempre m'ha semblat el taló d'Aquil·les del nacionalisme que es vol modern: el voler imitar en tot el nacionalisme dels estats constituïts, fins i tot els seus vicis més arrelats. El gran repte del

segle *xxi* per al nacionalisme polític de Catalunya i del País Valencià –tot siga dit, al meu entendre, l'única esperança de supervivència com a poble–, consistirà a cercar la forma de projectar el desig d'autogovern i sobirania més enllà de les fórmules habituals de l'adversari, en altres paraules, com diu Trallero, sense necessitat de fer el ridícul espantós a Eurovisió, concursar a *Miss Univers* o haver de participar en el Mundial de futbol.

Un jove conseller de la Generalitat catalana afirmava fa poc: «Catalunya ha de disposar d'estructures d'Estat per poder afrontar la immigració». Supose que vol dir, entre altres coses, un cos de duaners al riu de la Sénia, al Noguera o a la Jonquera, doncs declara que voldria «controlar millor l'arribada de gent a casa nostra». Em ve al cap la poc imaginativa idea d'algunes feministes que, per llevar-se de damunt el masclisme, imiten les seues manifestacions més simples. Hi ha alguna cosa més ridícula que dues dones fent boxa? Sí, és clar. Dos homes! □